

**КИБЕР ОРЧИНД ҮЙЛДЭГДЭЖ БУЙ ГЭМТ ХЭРГИЙН
НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ТАЛААР**
CRIMES COMMITTED IN THE CYBER ENVIRONMENT
ABOUT THE SITUATION

Н.Эрболд

Эрүүгийн цагдаагийн албаны Кибер гэмт хэрэгтэй

тэмцэх хэлтсийн эрүүгийн ахлах мөрдөгч,

цагдаагийн ахмад

N. Erbold

Chief Criminal Investigator of the Cybercrime Division,

Criminal Police Department

Police Captain,

Хураангуй: Монгол Улсын иргэдийн интернет хэрэглэгчдийн тоо 2,9 саяд хүрсэн байна. Үүнээс фэйсбүүк идэвхтэй хэрэглэгчдийн тоо 2,4 саяд хүрчээ. Үүнээс гар утсаараа нийгмийн сүлжээнд 2,2 сая орчим иргэн хандаж байгаа нь улсын нийт хүн амтай харьцуулахад өндөр үзүүлэлт юм. Энэ цахим хэрэглээг дагаж бусдын нэр хүндийг санаатайгаар, үндэслэлгүй гутаан доромжлох, хэрэглэгчдийг төөрөгдүүлэх, залилах, худал мэдээлэл тараах, хууль бус жагсаал, цуглаанд уриалах зэрэг бусад уламжлалт гэмт хэргүүд кибер орчинд үйлдэгдэх болсон байна. Судалгаагаар энэ төрлийн гэмт хэргийн нөхцөл байдал, цаашдын чиг хандлага, гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн орчны талаар судаллаа.

Abstract: The number of Internet users in Mongolia has reached 2.9 million. Of this, the number of active Facebook users reached 2.4 million. Out of this, about 2.2 million citizens use their mobile phones to access social networks, which is a high figure compared to the total population of the country. Following this electronic use, other traditional crimes such as deliberately and unjustifiably defaming others, misleading and deceiving users, spreading false information, and calling for illegal demonstrations and gatherings have been committed in the cyber environment. Through the research, the situation of this type of crime, its future trends, and the legal framework for combating crime were studied.

Түлхүүр үг: Кибер орон зай, кибер аюулгүй байдал, кибер орон зайд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг.

Key word: Cyberspace, cyber security, crimes committed in cyberspace.

Дэлхийн улс орнууд кибер хүчин чадавхаа нэмэгдүүлэхэд тууштай анхаарч, улс төр, эдийн засаг, нийгмийн бүхий л хүрээнд цахим зөрчил, сөргөлдөөн эрчимтэй нэмэгдэж буй өнөөгийн нөхцөлд кибер орон зайн аюулгүй байдал нь үндэсний аюулгүй байдалд шууд нөлөөлөх болсон.

Цар тахлын улмаас байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэд өөрсдийн бизнес, өдөр тутмын үйл ажиллагааг компьютерын сүлжээгээр дамжуулан явуулж хэвшээд байна. Энэ нь олон талын давуу талтай ч нөгөө талаар кибер аюулгүй байдлын асуудалд анхаарал хандуулах цаг болсныг илтгэж байна.

“Кибер орон зай”¹ бидэнд аюулгүй байдлаа хамгаалах шаардлага тавьж байгаа ч улс үндэстнээ хөгжүүлэх шинэ гарц нээн өгч, шинэ сорилт, шинэ боломж олгож байна. Энэхүү орон зайгаар дамжуулан аль ч орны эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн аюулгүй байдалд халдаж, ноцтой аюул учруулж болох учир дэлхийн улс орнууд аюулгүй байдлын ямар арга хэмжээ авах талаар идэвхтэй ажилласаар байна.

Гэвч Кибер орон зайн аюулгүй байдлын тухай олон улсын түвшинд бүх орон хүлээн зөвшөөрсөн эрх зүйн баримт бичиг байхгүй, нийгмийн харилцаа, бидний аж байдалд технологийн дэвшил, түүний нөлөө эрчимтэй нэвтэрч, улам бүр дижитал орчинд шилжиж байна.

¹ Кибер аюулгүй байдлын тухай хуулийн 4.1.2."Кибер орон зай" гэж интернэт болон бусад мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээ, тэдгээрийн ажиллагааг хангах мэдээллийн дэд бүтцийн харилцан хамааралтай цогцоос бүрдсэн биет болон биет бус талбар.

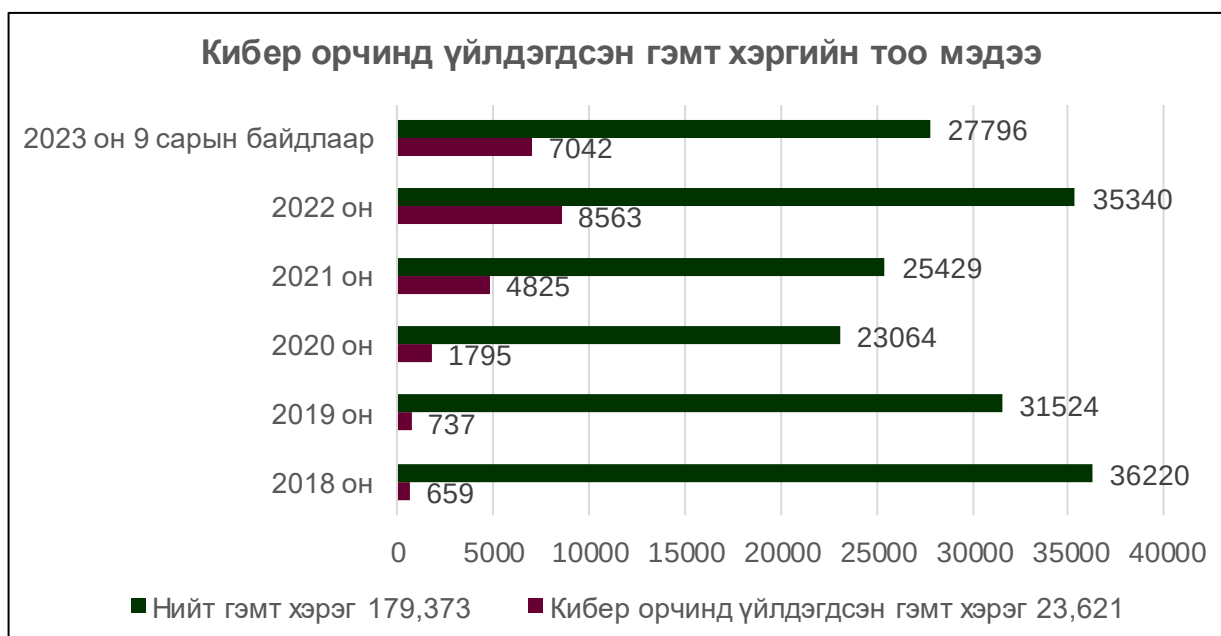
Монгол Улсын урт хугацааны бодлогын баримт бичиг “Алсын хараа-2050”, Засгийн газрын 2021-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт олон улсад өрсөлдөх чадвар бүхий үндэсний шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг хөгжүүлэх замаар эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлийн нэг болгох зорилт тавьж, “Цахим Үндэстэн” болох уриалгыг дэвшүүлж буй. Энэхүү ажлын хүрээнд Кибер аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлж, хяналт шалгалтын тогтолцоог бэхжүүлж, цахим халдлага, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чадавхыг бэхжүүлж, төрийн алба хаагч, иргэдийн технологийн мэдлэг, инновацыг ашиглах чадавхыг дээшлүүлнэ² гэж зорилт тавьсан.

Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.5-д Цагдаагийн байгууллага нь үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх төрөлжсөн болон үндэстэн дамнасан, зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр мөрдөх, гүйцэтгэх ажил явуулах албатай байна³ гэж хуульчилж өгсөн.

Олон улсын мэргэжлийн байгууллагуудын үнэлгээ, дүгнэлтээр Монгол улс нь кибер орон зайгаа аливаа халдлагаас хамгаалах, хариу арга хэмжээ авах чадамжгүй, хамгийн их кибер халдлагад өртдөг 5 орны нэг болсон байна.

Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2018-2023 онд 179,373 гэмт хэрэг бүртгэгдсэний 23621 буюу 13,1% нь цахим орчинд үйлдэгдсэн байна. Цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн он тус бүрээр нь харуулбал, 2018 онд 659, 2019 онд 737, 2020 онд 1795, 2021 онд 4825, 2022 онд 8563, 2023 оны 9 сарын байдлаар 7042 бүртгэгдсэн байна.

Цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн статистик судалгааг графикаар харуулбал:

Дээрх графикаас үзвэл, цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэрэгт кибер орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоо тогтмол өссөн үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд 2018 онд нийт гэмт хэргийн 1,8 хувийг эзэлж байсан бол 2023 оны эхний 09 сарын байдлаар 25,3 хувийг дангаар эзэлж байна.

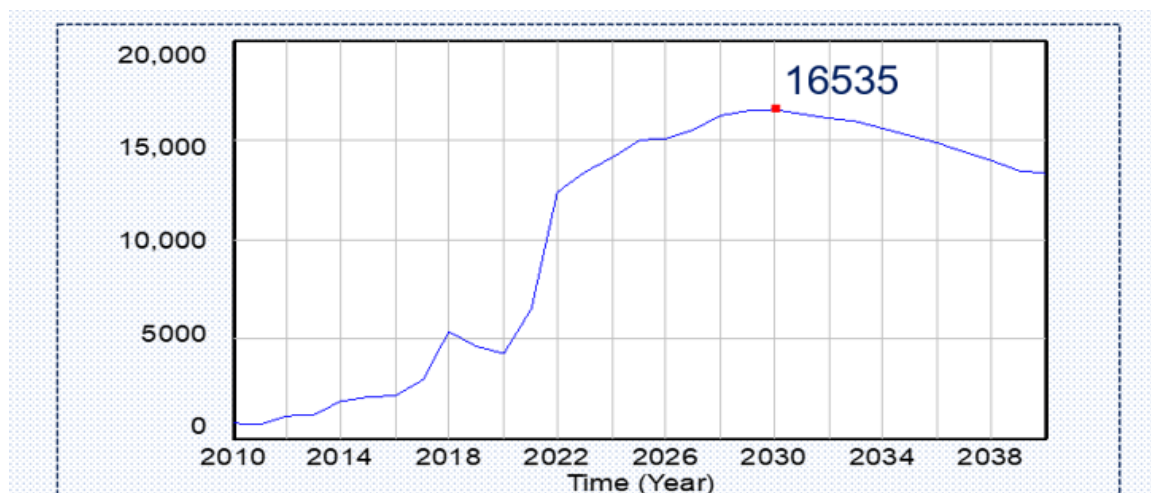
Кибер орчинд үйлдэгдсэн нийт гэмт хэргийн 85 хувийг “Залилах” гэмт хэрэг эзэлж байгаагаас интернэт банк, цахим төлбөр тооцооны хэрэгслийг ашиглаж, онлайн худалдаа, наймаа, зээл, урьдчилгаа төлбөр авах зэргээр залилах, мөн фейсбүүк хаягт хууль бусаар нэвтэрч түүгээр дамжуулан бусдыг залилах гэмт хэрэг дийлэнх хувийг эзэлж байна.

Мөн улсын хэмжээнд 2040 он хүртэл бүртгэгдэх цахимаар залилах гэмт хэргийн төлвийг систем динамикийн тооцооллоор гаргахад 2022-2029 онд цахимаар залилах гэмт хэрэг тасралтгүй өсч, 2030 онд өсөлтийнхөө хамгийн оргил хэсэгт хүрч 16535 залилах гэмт хэрэг бүртгэгдэн, цаашид буурах зүй зүй тогтолтой байна.

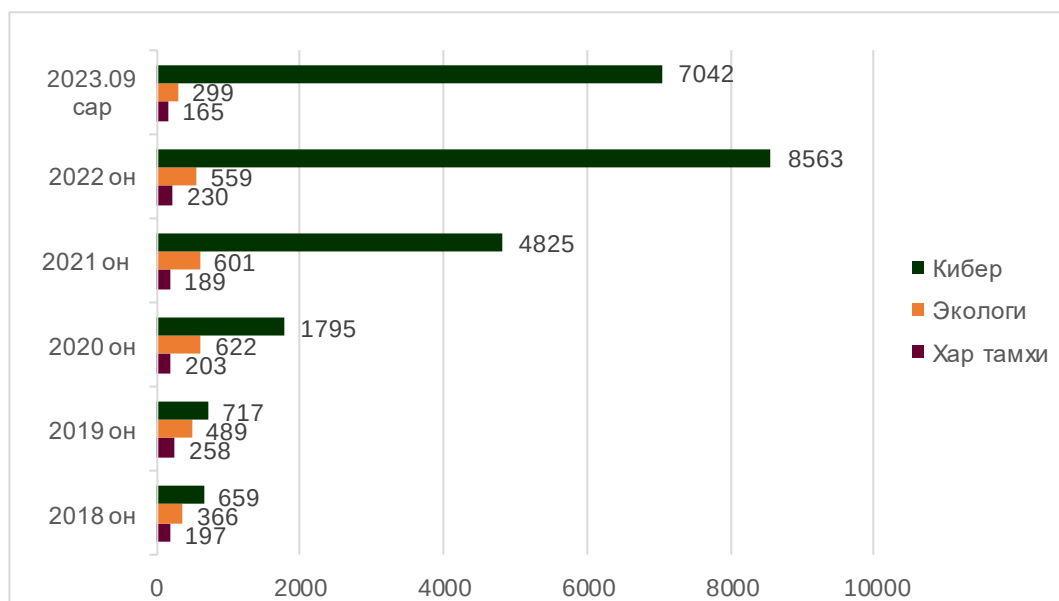
² “Алсын хараа – 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

³ Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.5 дэх хэсэг

Гэмт хэргийн ирээдүйн статистик судалгааг графикаар харуулбал:

Дээрх графикаас үзэхэд цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 2030 он хүртэл жил бүр 1-2 дахин өсөх хандлагатай байна. Сүүлийн 5 жилд цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой болон хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэргийн тоон судалгааг кибер орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэрэгтэй харьцуулахад дараах үзүүлэлт гарч байна.

Дээрх графикаас харвал хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой болон хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг нь кибер орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргээс дунджаар 20-30 дахин бага бүртгэгдсэн байна.

Прокурорын байгууллагаас энэ төрлийн гэмт хэрэгт явуулж байгаа хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын хэрэг шийдвэрлэгдэхгүй удааширч байгаа шалтгааныг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн нэр, хаяг тодорхойгүй, дийлэнх нь хуурамч хаягаас хандалт хийдэг, иргэдийг төөрөгдөлд оруулах замаар олон тооны иргэдийг залилдаг, хил хязгааргүй үйлдэгддэг, олон тооны хохирогч, гэрчүүдийг олж тогтоох, мэдүүлэг авах, холбогдох газруудад албан бичиг хүргүүлэх, хариу лавлагаа авах зэрэг мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах, илрүүлэхэд тодорхой хэмжээний ур чадвар дутагдаж байгаагаас хамаарч байна гэж дүгнэжээ⁴.

Монгол Улсын Их Хурлаас цахим хөгжлийг дэмжих багц хуулиудыг батлан 2022 оны 5 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, ирээдүйд учрах эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнд бэлэн байх шаардлага тулгараад байна.

⁴ Улсын Ерөнхий Прокурорын газар “Цахим гэмт хэргийн судалгаа-2022” танилцуулга.

Дээрх хуулиудад шинээр мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээ, биометрик мэдээлэл, хүний эмзэг мэдээлэл, тоон гарын үсэг, түүний нийтийн болон хувийн түлхүүр, цахим баримт бичиг гэх зэрэг шинэ ойлголт, боломжууд бий болж гэмт этгээдүүд түүнийг хууль бус үйлдэлдээ ашиглах нь цаг хугацааны асуудал болоод байна.

Иймд цахим шилжилттэй холбоотой ирээдүйд учирч болох эрсдэлд хүчин зүйлүүдийг тооцож, Засгийн Газрын бодлого, хуулийн хэрэгжилтийг бүрэн хангах ажилд онцгойлон анхаарч ажиллах хэрэгцээ шаардлага байна.

Кибер аюулгүй байдлын тухай хуульд цагдаагийн байгууллага нь цахим халдлага, зөрчилтэй тэмцэх, тоног төхөөрөмж, программ хангамжийг шалгах, судалгаа, шинжилгээ хийх, дүгнэлт гаргах зорилгоор тоон шинжилгээний лабораторийг байгуулан ажиллуулна⁵ гэж заасныг хэрэгжүүлж, Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэст тоон ул мөр илрүүлэх лабораторийг байгуулах хэрэгцээ шаардлага байна.

Дүгнэлт

1. Гадаад, дотоодын кибер гэмт хэрэг үйлдэгчдийн арга, заль мэх тогтмол шинэчлэгдэн өөрчлөгдөж байгаа энэ цаг үед цагдаа, прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаа түүнийг гүйцэж, тэмцэж чадахгүй нөхцөл байдалд хүрч төр засаг, хууль цаазад итгэх иргэдийн итгэлийг сулруулж байна.

2. Кибер гэмт хэрэг нь данснаас мөнгө хулгайлах, залилах, заналхийлэх, амиа хорлох нөхцөл байдалд хүргэх, худал мэдээлэл тараах, мөнгө угаах, хар тамхи зэрэг бусад төрлийн гэмт хэргүүдтэй давхар зүйлчлэгддэг онцлогтой. Энэ нь дан ганц Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэхээс илүүтэй бусад төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх шаардлагыг бий болгодог бөгөөд сонгодог кибер гэмт хэргээр эхэлж, бусад төрлийн гэмт хэргээр төгсдөг буюу давхар зүйлчлэгддэг гэмт хэргийн тоо, төрөл жил бүр өссөхөөр байна.

3. Кибер орчинд үйлдэгдэж байгаа залилах гэмт хэргийн 30 хувийг бусдын фейсбүүк хаяг, банкны данс руу хууль бусаар нэвтэрч залилах гэмт хэрэг эзэлж байна. Энэ төрлийн залилах гэмт хэрэг нь бусдын цахим хаяг руу хууль бусаар нэвтэрсэн эсхүл нэвтрээгүй гэдгээрээ ялгарч кибер гэмт хэрэг мөн эсэхийг тогтоодог онцлогтой байна. Гэтэл Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйл (Залилах)-д цахим сүлжээ ашигласан гэж хуульчилсан боловч мэдээллийн систем, сүлжээнд хууль бусаар нэвтэрч залилах хэлбэрийг хуульчилж өгөөгүй байгаа нь учир дутагдалтай байна.

4. Харилцаа холбооны тухай хуульд гадаад улсад сервертэй веб сайт, олон нийтийн сүлжээ, платформуос хэрэглэгчийн мэдээллийг хууль, хяналтын байгууллага саадгүй гаргуулан авдаг, хязгаарладаг, устгадаг, саармагжуулдаг болох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох хэрэгцээ, шаардлага үүссэн.

5. Иргэдийн кибер аюулгүй байдал, цахим хэрэглээний боловсрол, цахим орчин дахь тодорхой төрлийн аюул занал, гэмт хэргийн талаарх ойлголт, мэдээлэл дутмаг, аюулгүй байдлын дүрэм, журам, стандартыг хэрэгжүүлдэггүй, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалахад байгууллага аж ахуй нэгжүүд төсөв, хөрөнгө зарцуулахгүй байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэгт өртөх үндсэн шалтгаан болж байна.

6. Кибер аюулгүй байдлын тухай хуульд цагдаагийн байгууллага нь кибер халдлага, зөрчилтэй тэмцэх, тоног төхөөрөмж, программ хангамжийг шалгах, судалгаа, шинжилгээ хийх, дүгнэлт гаргах зорилгоор тоон шинжилгээний лабораторийг байгуулан ажиллуулна гэж заасныг хэрэгжүүлж, Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэст тоон ул мөр илрүүлэх лаборатори байгуулах шаардлагатай.

7. Кибер орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн гаралт нь урьдчилан сэргийлэх ажил, түүнтэй тэмцэж буй алба хаагчдын мэдлэг, ур чадвар, иргэд олон нийтийн цахим орчны боловсролтой урвуу хамааралтай байдаг тул энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх болон гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий алба хаагчдыг сурган мэргэшүүлэх нэгжийг байгуулан тухайн чиглэлд ажиллах мэргэжилтнүүдийг бэлтгэн ажиллуулах зайлшгүй шаардлагатай. Ингэснээр кибер гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох болон тоон ул мөр, нотлох баримт илрүүлэх, бэхжүүлэх ажил чанаржиж кибер орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргийг хөтөлбөргүй нотлох, мөрдөн шалгах ажиллагааг

⁵ Кибер аюулгүй байдлын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1.4 дэх хэсэгт

шуурхай зохион байгуулах, хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх болон энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажилд ахиц гарна гэж тус тус дүгнэж байна.

Эх сурвалж

1. Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль
2. Цагдаагийн албаны тухай хууль
3. "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого
4. Улсын Ерөний Прокурорын газар “Цахим гэмт хэргийн судалгаа-2021 он” танилцуулга.
5. Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэг, зөрчлийн статистик мэдээ